

**BATMAN
AKADEMİ
DERGİSİ**

Batman Üniversitesi
İslami İlimler Dergisi

**BATMAN
ACADEMY
JOURNAL**

Batman University
Journal of Islamic Sciences

BATMAN AKADEMİ DERGİSİ

Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

e-ISSN: 2619-9114

Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 2

Aralık-2021

MAKALE BİLGİLERİ

Alamût Kalesi

Alamut Castle

YAZAR

Remziye ÇELİK

İstanbul Üniversitesi Doktora Öğrencisi

remziyecelik1970@gmail.com Orcid: 0000-0003-4265-3176

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 29.11.2021

Makale Kabul Tarihi: 06.12.2021

Sayfa Aralığı: 735-762

Öz: Tarihi olayları anlatırken olayların geçtiği alanın coğrafi özelliklerini de dikkate almalıyız. Çünkü o tarihi olay, o coğrafyanın ürünü olup tarihi olaylar o coğrafyaya aittir. Coğrafi yapısı itibarıyla fiziki zorlukların oluşturduğu Alamut Kalesi içinde oluşan Hasan Sabbah ekolüne de yansımıştır. Bu çalışmamızda Alamut Kalesine yer verilerek, kalenin coğrafi yapısı, nerede olduğu üzerinde durulmuş olup Alamut Kalesinin önemi ve neden bu kalenin Hasan Sabbah tarafından seçildiğine de değinildi. Şuana kadar Türkiyedeki çalışmalarda yer verilmeyen Alamut Kalesine ait kütüphanedeki bazı değerli eserlerden ve yazarlarından da bahsedilmiştir. Ayrıca tarihte İsmâîlilerin en önemli simalarından Hasan Sabbah'ın kaleye yerleşmesinden ve İsmâîlî mezhebini yaymaya çalışmasından da bu makalede bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alamut, Hasan Sabbah, Seyyidina, Deylem

Abstract: While describing historical events, we should also consider the geographical features of the area where the events took place because it is the product of the geography and historical events linked to that geography. It was also reflected in the Hasan Sabbah school formed in Alamut Castle, which had physical challenges due to its geographical location. Alamut Castle was included in our study, as well as its geographical structure, location, and the importance of Alamut Castle, and the reason this castle was chosen by Hasan Sabbah. Some valuable works and authors in the library of Alamut Castle, which have not been studied in Turkey until now, are also mentioned. This article also mentions that Hasan Sabbah, one of the most important figures of the Ismailis in history, settled in the castle and tried to promote the Ismaili sect.

Keywords: Alamut, Hasan Sabbah, Sayyadina, Daylam

Giriş

Tarih, bir milletin tarihî gerçeklerini ortaya çıkarmak ve tarih bilgisini paylaşmak ve tekerrür eden yaşamlardan ibret alma amacı taşımaktadır. Tarih, insanlığın var olmasıyla başlayan ve de insanlığın devam edeceği sürece kadar da devam edecek olan bir bilim dalıdır. Bu konuda pek çok millete ait eserler ortaya sunulmuş, yazılmış ve elimize kadar ulaşagelmiştir. Bazı tarih kaynakları bulunduğu devirlerde yazılmış olmasına rağmen, çeşitli sebeplerden dolayı elimize ulaşamamış, bazı tarih kaynakları ise eksiksiz ulaşmıştır.

Elimizdeki bu çalışmada tarihe damgasını vuran, Nizârî İsmâîlîlerin doğuda lideri olan ve Alamût kalesinde mezhep ve siyasî ekolünü yayan Hasan Sabbah'ı ve kalesini inceledik. Batınlığın yeni bir hüviyet kazanmasına sebep olan Hasan Sabbah'ın yerleştiği bu kale tarihe ve pek çok olaya konu olmuştur. Bâtinî hareketin oluşmasına sebep olan Hasan Sabbâh ve bu kalede bulunan kütüphane ve kitapları hakkında da bu makalede yer verilmiştir.

1. Alamût

1.1. Alamût Kalesi¹

Alamut Kalesi, 171 yıl İsmaililerin elinde bulunmuş, Batınî²liğin (İsmâiliyye³, Karâmita/Karmatî⁴, Tâlimiyye⁵, Bâtîniyye⁶, Seb'iyye⁷, Melâhîde⁸, Nizârî⁹-Rafîzî¹⁰)¹¹ doğuşu olmuş¹² ve tarihe

¹ الموت İran'da Elburz dağları üzerinde, Kazvin'in kuzeydoğusunda yer alan müstahkem bir kale. Ortaçağ'da Rûdbâr vadisinde bulunan elli kadar müstahkem kalenin en meşhuru olan Alamût, Deylem sınırında Rûdhâne-i Alamût vadisiyle Tâlekan nehrinin birleştiği yerden, Kazvin'den ise 6-8 fersah mesafede 2000 m. yükseklikteki yalçın kayalar üzerinde kurulmuştur. Bkz. Abdülkerim Özyayın, "Alamut", *DİA*, C.II, s. 336.

² "Her zahirin bir bâtnı ve her nassın bir te'villi bulunduğunu, bunu da sadece Tanrı tarafından belirlenmiş veya O'nunla ilişki kurmuş masum bir imamın bilebileceğini iddia eden gruplar anlamına gelmektedir. Bkz. Ayşe Atıcı, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Batınî Hareketi", (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı yayımlanmamış Yük.Lisans Tezi) Ankara, 2005, s. 43.

³ İsmâil b. Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilerek varlığını günümüze kadar sürdüren aşırı Şîî mezhebi. Bkz. Mustafa Öz, Mustafa Muhammed eş-Şeka, "İsmâiliyye", *DİA*, C.XXIII, s.129.

⁴ Aşırı Şîî İsmâiliyye mezhebine mensup bir zümre. Karmatîler (Karâmita), Kûfe'deki İsmâilî dâisi Hamdân b. Eş'as Karmat'a (ö. 293/906) nisbetle bu adı almışlardır. Bkz. Sabri Hizmetli, "Karmatîler", *DİA*, C.XXIII, s.511.

⁵ Nizarîler çoğunlukla Talimiler (Ta'lfmiyye) şeklinde isimlendirilmeye başlanmıştır. Bkz. Muzaffer Tan, "İsmâililik: Eski ve Yeni Dave", *Dini Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 2006, S. 25, Cilt: 9, s. 281-294.

⁶ Nasların zâhirî mânalarını kabul etmeyen, gerçek anlamları ancak Tanrı ile ilişki kurabilen "mâsum imam"ın bilebileceği temel görüşünü savunan aşırı fırkaların ortak adı. Avni İlhan, "Bâtîniyye", *DİA*, C.V, s.191.

⁷ Dehriye, yedi imama inananlar olarak da adlandırılmışlardır ve Hasan Sabbah'ın takipçilerine verilen addır. *Lügatname-i Deh Hkoda* ملحد maddesi.

⁸ Arapça mulhid kelimesinin çoğuludur ve kafirler anlamına gelmektedir ve Hasan Sabbah'ın takipçilerine verilen addır *Lügatname-i Deh Hkoda* ملحد maddesi.

⁹ İsmâiliye mezhebinin bir alt koludur. Bkz. Muzaffer Tan, "İsmâ'ililik: Eski ve Yeni Dave", *Dini Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 2006, S. 25, Cilt: 9, s. 281-294.

¹⁰ Başlangıçta Zeyd b. Ali'den ayrılan ilk İmâmîler'e, daha sonra bütün Şîî fırkaları ile Şîî unsurları taşıyan bazı bâtunî gruplarına verilen isim. Bkz. Mustafa Öz, "Râfîzîler", *İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIII, s.397.

¹¹ İrandaki İsmâililer için kullanılan ve Hasan Sabbah'ın takipçilerine verilen adlardır. Mustafa Öz, "Haşîşiyye", *DİA*, C.XVI, s. 418.

¹² Muzaffer Tan, "Tarihsel Süreçte İsmaililik ve yaşadığı Farklılaşmalar", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17.2, (2012), S.111-145; Hayruddin Zerkeli, *el-Â'lam*, Dârü'l ilm li'l melabiyyin, Beyrut, 1989, 2.Baskı, C.III, s. 193; İbn-i Haldun, *Târîh-i İbn-i Haldun*, (Tahkik, Halil Şehade), Beyrut, 1988, Dârü'l Fıkr, II. Baskı, C.III,

ün katmış kalelerden, Hasan Sabbah¹³ veya Alamût diye meşhur olmuş kaleyi incelemek bizleri heyecanlandırmakta ve tarihin derinliklerinde seyretmemize imkan sunmaktadır.

En sağlam kalelerden olan Alamût Kalesi tarihte Rudbar-i Deylem¹⁴ (Gilan Rudbari) ve bugün ise Rudbari Alamût olarak bilinmekte olup Kazvin'in Kuzeyin'e 105 km uzaklıkta bulunmaktadır. Bu kale uzun yıllar boyunca İsmaililer'in girilmez sağlam bir sığınağı olarak kullanılmıştır. Özellikle m IX. Asırda İran'ın kuzey bölgesinde siyasi ve askeri açıdan büyük bir stratejik önem elde etmiştir. Kazvin'le¹⁵ Gilan arasında bulunan kale Deylem ve Gilan'ın kapısı sayılmıştır¹⁶. Günümüzde bu kale Gâzerhan¹⁷ kö-

---

S. 658,C.IV, s.16; Şemsu'd-dîn Muhammed b. Ahmed Zehebî, *Târîhu'l İslâm*, (Tahkik, Ömer Abdüsselam Tedmûrî), Dâru'l Kitâbu'l Arabî, Beyrut, 1993, C.XXXIII, s.145.

¹³ (الحسن الصباح) el-Hasen b. Alî b. Muhammed b. Ca'fer b. el-Hüseyn b. Muhammed b. es-Sabbâh el-Himyerî er-Râzî (ö. 518/1124) İran'da Nizârî-İsmâilî Devleti'nin kurucusu (1090-1124). 438 (1046-47) veya 445 (1053-54) yılında İran'da İmâmiyye Şiası'nın önemli merkezlerinden biri olan Kum şehrinde doğduğu rivayet edilir. Kendisi, hayatını anlattığı ve adamlarının Sergüzeşt-i Seyyidînâ adını verdikleri eserinde aslen Güney Yemen'de hüküm süren Himyerî krallarının soyuna mensup olduğunu, babasının Yemen'den Kûfe'ye göç ettiğini, oradan da Kum'a ve nihayet Rey şehrine geldiğini ve kendisinin de burada doğduğunu yazmaktadır (Cüveynî, III, 113). Bkz. Abdülkerim Özeydın, "Hasan Sabbâh", *DİA*, C.XVI, s. 347.

¹⁴ Rudbar, Kazvin'in kuzeyinde vaki olup yaklaşık 50 sağlam kaleyi barındırmaktaydı. Hamdullah Mustavfi Kazvinî, *Nüzhet-ül Kulûb, mekalat'üs Salise der sıfat-i buldan ve vilayat ve buka*, (Yayın, Guy le Strangen), Dünyay-i Kitab, Tahran, 1984, I. Basım, s.61; a.g.e diğer basım, *Hadis-i İmruz*, Kazvin, 2003, S. 103; Haldun, *Târîh-i İbn-i Haldun*, C.IV, s.116,131.

¹⁵ Mumammed b. Muhammed İbn. Haldun, *Târîh-i İbn-i Haldun*, C.IV, s.131; Şemsu'd-dîn Muhammed b. Ahmed Zehebî, *Târîhu'l İslâm*, (Tahkik, Ömer Abdüsselam Tedmûrî), Dâru'l Kitâbu'l Arabî, Beyrut, 1993, C.XXXIV, s.33; Hamdullah b. Ebi Bekr b. Ahmed Müstevfî Kazvinî, *Tarih-i Gozide*, "el-Müktedî billah" (Tahkik, Abdülhüseyn Nevayî), Emîr Kebîr, Tahran, 1986, s. 356'da Alamût'un Kazvin yakınında bir kale olduğunu belirtmektedir.

¹⁶ İbrahim İslah Erbanî, *Kitâb-i Gilan*, (Tas. Hûşenk Medenî), Gurûh-i Pejûhişgerânî İran, I. b, Tahran, 1996, s.1094.

¹⁷ Gâzerhan, Kazvin ili sınırları içinde yer alan 50 derece ve 36 dakika doğu ve 36 derece 26 dakika kuzey koordinatlarında bulunmaktadır. Moallem Kelayeh şehrinin 16 km doğusunda ve Kazvin ilinin ise 105 km kuzey doğusunda yer almaktadır.

yünde bulunan dağın en yüksek noktasında bulunmakta olup İran'ın en önemli eşsiz ve turizm merkezlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

1.2. Alamût Kalesinin Tarihçesi

Alamût Kalesi'nin geçmişi çok eskilere en azından H.K. II. Asra kadar uzanmaktadır. Bazı yöresel ve son dönem rivayetlere bakılacak olursa Hasan Sabbah Alamût'a gelince orada kale ve sığınaklar mevcut değildi diye yazmaktadırlar ama bunu doğrulamayan pek çok kaynağa rastlamaktayız. Alamût kalesi mevcuttu ve Hasan Sabbah kaleyi sağlamlaştırmış; sığınaklar, su kuyuları, odalar, kütüphaneler gibi kaleden çok sosyal donatıları olan güzel bir yaşam merkezine dönüştürmüştür.

Cüveynî, Fahr üd-Devle Deylemi için yazdığı Gil ve Deylem tarihinde H. 246 yılında Arcistan¹⁸ hükümdarlarından birinin Alamût Kalesi'nin de içinde bulunduğu dağın başına bir bina inşa ettirdiğini, Deylem hükümdarlarının bu eser ile övündüğünü ve Şii İsmailîlerin de orada iskan ettiğini belirtmektedir.¹⁹

Rudbar-i Alamût eski tarihçilerin yazdıklarına göre H. II. M.760 Yüzyılın ikinci yarısında en az elli yıl Cestanlılara²⁰/Gilan başkentlik yapmıştır.²¹

Bu köy, kuzey doğuda el-Mevt kayasına, doğuda ise Hûdkan dağı, kuzeyde Şatan dağı ve batıda ise kaygan bir tepe ile çevrili ve Alamût kalesine en yakın köydür. Yaklaşık 500-750 nüfusa sahip olan köyün mezhebi Şia'dır. Bu köy halkı Tati dilinde konuşmaktadırlar, ayrıca Iluman iklimi sahiptir, geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadırlar. Buğday, arpa, yonca, kiraz, vişne, tut, ceviz ve elma yetiştirilerek ziraiye katkı sağlamaktadır. Köyde; İmamzâde Mahmud, İmamzâde hicdeh ten, Meydan-i Gatlegâh ve tarihi eski mezarlık ile Tarihi eski cami bulunmaktadır. (Çevrimiçi) (wikiroosta.ir/گلزارخان) 17.12.2016.

¹⁸Arcistan köyü İran'ın Erdebil ilinin 21 km batısında ve Sebelan yerleşkesinde yer almaktadır.

¹⁹ Ata Müllk Cüveynî, *Târih-i Cihangüşâ-i Cüveynî*, (Tas. Muhammed Kazvîni), Leiden, 1955, C.III, s.270-271.

²⁰ Cestaniyan, Al-i Cestan, Al-i Vehsûdan olarak adlandırılmaktadır. Gilan bölgesinin yerel yöneticilerden olan bu aile H. II. Yüzyılın son yarısından H. III. Yüzyılın başlarına kadar Gilan'ın dağlık bölgesi olan Rudbar-i Deylem de hükümet sürmüşlerdir. İbrahim İslah Erbanî, *Kitâb-i Gilan*, (Tas. Hûşenk Medenî), Gurûh-i Pejûhişgerâni İran, I. Basım, Tahran, 1996, s.1094; *Gilan, Tahran*, ghbook.ir, Dijital kitap, No.10335, C.I, s.82. Dağlık alan olan Rudbar-i Alamût'ta küçük binaları ve mahalleleri vardı. Bu alan şuan ki Kazvin'in de içinde bulunduğu ve Taleğân, Sefidrûd ve

Merdavic'in yönetimi zamanında Alamût kalesi onun tasarru-fundaydı ve Merdavic'in²² katlinden sonra Ali b. İmad'ud Devle Büveyhî²³, kardeşi Hasan Ruknüddeve'yi²⁴ İsfahan'ı fethetmiş, İsfahan'ın fethinden sonra da Hamedan, Rey, Kazvin, Kum ve Kâşan'ı fethetmiş ama, Vuşmgîr/Veşmgîr Ziyârî²⁵, İsfahan'ı Hasan b. Büveyhî'den H. 327 yılında geri almış ve Alamût Kalesi'ni fethetmiş ve Hasan Rüknüddeve (Büveyhî²⁶) ise İstahar²⁷ kalesine kaçmıştı. H.328 yılında Alamût kalesi Deylemî'lerin yöneticisi olan Fahr ud-Devle Ali'nin emrindeydi.²⁸ Bu olaylar Hasan Sabbah buraya gelmeden önce Alamût kalesinin varlığını kanıtlamaktadır.

Bernard Lewis'e göre ise Alamût Kalesi'ni Deylem hükümdarlarından biri, Eğitilmiş kartalının Sahra-i Alamût'u keşfinin ardın-

---

Şahrûd sahiline kadar uzanan bölgeyi kapsamaktaydı. (*Danişnâme-i Cihân-i İslâmî*, Tahran, 2013, ilgili madde).

²¹Erbanî, *Kitâb-i Gîlan*, C.I, s.83.

²² Merdâvic, Ebü'l-Haccâc Merdâvic b. Ziyâr b. Verdânşâh el-Cilî, (M. 927-935) Ziyâr'ın oğludur ve Ziyârî hükümdarlarının ilki ve İran'ın milli egemenlik tarihi için önemli simalarındandı. Bkz. *Ferheng-i Deh Hkuda*, Merdâvic maddesi.

²³ İmâdüddeve (عماد الدولة) Ebü'l-Hasen Alî b. Büveyh b. Fennâhusrev ed-Deylemî (ö. 338/949) Büveyhîler hânedanının kurucusu ve bu hânedanın Cibâl, Fars, Hûzistan kolu hükümdarı (932-949). Bkz. Ahmet Güner, "İmâdüddeve", *DİA*, C.XXII, s.173.

²⁴ Rüknüddeve (رکن الدولة) Ebü Alî Rüknü'd-devle el-Hasen b. Ebî Şücâ' Büveyh b. Fennâ Hüsrev ed-Deylemî (ö. 366/976) Rey ve Cibâl Büveyhî emîri (943-976). Bkz. Ahmet Güner, "Rüknüddeve", *DİA*, C.XXXV, s. 286.

²⁵ Ziyârîler'in ikinci hükümdarı olan Vuşmgîr'in yönetimi (M.935-967) sürmüştür ve Merdaviç'in kardeşidir. Büveyhoğulları (Deylemiler) ile aralarında pek çok savaş geçmiştir.

²⁶ İran asıllı Büveyhî soyundan olup Deylemiler diye adlandırılan ve H. 320-448 yılları arasında İran'ın Güneyinde ve Irak'da yönetimi ellerinde bulunduranlara verilen addır. Bkz. *Lügatname-i Deh Hkuda*, Âl-i-Büveyh maddesi.

²⁷ Fars kalelerinden biridir ve İbn-i Tahmuras'a göre bu şehri inşa eden kişinin adıdır. Şiraz şehrinin dokuz ana girişlerinden biri olduğu da bazı kaynaklarda ele alınmıştır. Bkz. Kazvîni, *Nüzhetu'l Kulûb*, B.1 s.114.

²⁸Haldun, *Târîh-i İbn-i Haldun*, C.IV, s. 573; Lütfullah Hünerfer, *İsfahân (İsfahân der asr-i Deyâlîme)*, İntişârât-ı ilmî ferhengî Tahran, 2005, s. 92; Menûçehr Stüde, *Kal'e-i Alamût beldetü'l-ikbâl*, *Ferheng-i İrân Zemîn*, Tahran, 2006, s.8.

dan bina etmiş ve ardından H. 246 yılında Alevî hükümdar tarafından yeniden restore edilmiştir.²⁹

Hamdullah Müstevfi ise Alamût Kalesi'ni H.226 yılında Abbasi halifesi Mütevekkil zamanında ed-Dâ'î³⁰ Kebîr³¹ İle'l Hak Hasan b. Zeyd'ül Bâkirî eliyle inşa edildiğini yazmaktadır.³²

İbn-i İsfendiyar ise H.K. 307 olaylarının şerhinde Ali b. Vehsuda'nın, Dâ'î Sağîr'³³ atalarının kalesi olan Alamût Kalesi'ne göndermek istediğini yazmıştır,³⁴Müstevfi ise kaleye hapsedildiğini yazmaktadır³⁵ ama bu doğru olmasa gerek.

Muruc'uz Zeheb de H.316 yılında Deylem komutanı Esfâr b. Şîreveyh/Şîrûye³⁶'nin birkaç kölesi ile birlikte Alamût adlı kaleye

²⁹ Bernard Lewis, *Târîh-i İsmâliyyân, Fedâiyân-i ismâliyye*, (Terc. Feridun Bedrei), Tahran, 1970, s. 66.

³⁰ Dâ'î الداعي İslâm dünyasında ortaya çıkan bazı fırkalarda mezhebi yayma yetkisi verilen kimsenin görev unvanı. Bkz. Mustafa Öz, "Dâ'î", *DİA*, C.VIII, s. 421.

³¹ Hasan el-Alevî (الحسن العلوي) el-Hasen b. Zeyd b. Muhammed b. İsmâil b. Hasen el-Alevî (ö. 270/884) Taberistan, Gilân ve Deylem'de hüküm süren Aleviyye'nin (Zeydî Devleti) kurucusu ve ilk hükümdarı (864-884).(*DİA*, Mustafa Öz; Hasan Yaşaroğlu, *Taberistan Zeydîleri*, Gümüşhane 2012, Copyright© Gümüşhane Üniversitesi, S. 179; Stûde, Hüseyin Kûli, Coğrafyay-i Târîh-i Kazvîn, *Berresihâ-yi Târîhî*, S. 22, Tahran, 1970, s.114; Bahâu'd-dîn Muhammed b. İbn-i İsfendiyar, "Dâ'î Kebîr", *Târîh-i Taberistân*, (Müt. Ahmed Muhammed Nadî, Yay. El-Meclisî'l A'la lis-Sekafe), Mısır. 2002, s. 247; Muhammed b. Cerir Taberî, *Târîh-i Taberî Târîhu'l Umem ve'l Mülûk*, (Muh. İbrahim Muhammed Ebu'l Fazl), Beyrut, C.IX, s. 406.438.476.508, Alâuddin Âzerî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslamî*, "Hasan b. Zeyd, Mulekkeb bi Dâ'î Kebîr" C.XIII, Tahran 2014; Mustafa Öz, "Hasan el-Alevî", *DİA*, C.XVI, s. 287.

³² Hamudullah Mustavfi Kazvînî, *Nüzhet-ül Kulûb*, Dünyay-i Kitâb, Tahran, 1362, s.61.

³³ Muhammed b. Zeyd (Dâ'î Sağîr) Zeydîler'in 2.Yöneticisidir, (304-316) on iki yıl hükümet etmiştir. (Danişname-i İslam, Dâ'î sağîr maddesi; Târîh-i İbn-i Haldûn, C.III, s.38) Dâ'î-i Seğîr, Ebu'l-Kasim el-Otriş, Da'î-i Kebîr'in kardeşidir, H. K 270 yılında abisi Hasan b. Zeyd dünyadan göçünce yerine kardeşi Muhammed b. Zeyd'i (Da'î Seğîr'i) Taberistan Alevilerinin başına tayin etti. Bkz. Mustafa Öz, "Hasan el-Alevî", *DİA*, C.XVI, s. 287; Hasan Yaşaroğlu, *Taberistan Zeydîleri*, Gümüşhane 2012, Copyright© Gümüşhane Üniversitesi, s. 106.

³⁴ Muhammed İbn-i İsfendiyâr, *Târîh-i Tabersî*, (Haz. Abbas İkbâl Aştîyânî), Tahran, 1988, s.281; Menûcehr Stûde, "Kal'e-i el-Mevt-Beldet'ül İkbâl", *Ferheng-i İrân Zemîn*, Tahran, 2006, s. 7.

³⁵ A.g.m, s.7.

³⁶ أسفار بن شيرويه Esfâr b. Şîreveyh (Şîrûye) el-Gilî (ö. 319/931 [?]) Kuzeybatı İrân'ın siyâsî tarihinde önemli rol oynayan Gilânlı kumandan. Bkz. Abdülkerim Özeydün, "Esfâr b. Şîreveyh", *DİA*, C.XI, s. 373.

sığındığını, bu kalede Ebu Musa adlı bir Deylem büyüğü'nün bir grup askerle birlikte burada yaşadığını,³⁷ ayrıca burada Şîrûye'nin eşinin ve çocuklarının ve hazinelerinin bulunduğunu ve onları almak için buraya sığındığını belirtmektedirler³⁸ ve bu da şunu göstermektedir ki; Esfar b. Şîrûye'nin katli zamanında Alamût kalesi yapılıydı.

Merdaviç'in yönetimde bulunduğu H.321 yılında Alamût kalesi tasarrufu altındaydı. H.328 yılında İmâd üd-Devle'nin vefatından sonra Büveyhoğulları'ndan olan Fahr'ud Devle Ali'nin yönetiminde kaldı.³⁹

1.3.Hasan Sabbah'ın Alamût Kalesini Tercih Etmesinin Sebebi

Hasan Sabbah, H. 6 Recep 483 Alamût kalesine yerleşmiştir ve ebced hesabına göre "Alamût" kelimesi Hasan Sabbah'ın kaleye yerleştiği tarih olan H.483 yılına denk gelmektedir.⁴⁰ Hasan Sabbah bu kadar ulaşılması güç, geçilmez mağaralar ve dağları olan gözlerden uzak ve elde edilmesi imkansız olan Alamût'u seçmesindeki sebebi; müdahaleye maruz kalmadan kendi mezhebini rahatça oradan insanlara yayabilmektir. Ayrıca bu bölgenin (Deyleman) insanları savaştı, zorluklarla mücadeleyi bilen, cesur ve heyecanlı ve hiç bir zaman Abbasîlerin emri altına girmemiş oldukları için burayı seçmişti. Bu aşamada en büyük yardımı ise Hüseyin Kâinî'den görmüştür ki kalenin güvenlik görevlisini kendi görüşü altına almayı başarmıştır.

Hasan Sabbah Alamût Kalesinin yüksekliğini, ulaşılmazlığını duyunca Dâîleri ile bu konuyu görüştü ve oranın elde edilmesi için

³⁷ Ebu'l Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali b. Abdillâh Hezeli (Mes'udî), *Murûcu'z Zeheb*, "Zikr-i Hilâfet-i el-Mutî' Lillâh" Kum, H. 1409, Dârü'l Hicre, C.IV, s. 283-284; Haldun, *Târîh-i İbn-i Haldun*, C.IV, s. 558; İzzuddin Ebu'l Hasan Ali b. Ebi'l Kerem İbn-i Esir, *El-Kâmil fi't târîh*, Beyrut, Dar-u Sadr, Beyrut, 1965, 13 ciltlik, C.VIII, s. 191.

³⁸ İbn-i Haldun, *Târîh-i İbn-i Haldun*, C.IV, s.558.

³⁹ Menûçehr Stûde, "Kale-i el-Mevt-Beldet'ül İkbâl", Tahran, 2006, s. 8.

⁴⁰ Kazvînî, *Nüzhettü'l-kulûb*, s.61; Stude, "Kale-i El-Mevt, Belde'ül İkbâl", s.5-21; diğer baskı, Emir Kebir, Tahran, 1986, C.III, s.519.

çalışmalara koyuldular. Kendisini destekleyen dâileri Rudbâr bölgesine göndererek, tebliğe başladılar ve kaleye yerleştiler. Bu dâilerden bazıları şunlardır: Heska Kesranî, Ali Halidan, İsmail Kazvinî, Muhammed Cemal Râzî, Kiya Bi'l Kâsım Laricanî, bunlar Batınî mezhebinin en seçkin ve ileri görüşlü dâileriydi ve Hasan Sabbah'ı zor günlerinde korumuş ve sahip çıkmışlar ve İsmailî Nizarî ekolünün Deyleman bölgesinde yayılmasını sağlamışlardır.⁴¹

Mustevfî Kazvinî ise kitabında El-Muktedi Billah zamanında Hasan b. Sabbah'ın Kazvin yakınlarındaki Alamût kalesinde İsmailî mezhebini yaymaya çalıştığını⁴²belirtmektedir.

Muhammed b. Melikşah zamanında kaleyi fethetmek için çeşitli kuşatmalar yapılmıştır ve Nizamü'l-Mülk'ü canından etmiştir.⁴³ Atabek Şirgîr⁴⁴ kaleyi muhasara etmiş ve sekiz yıl kale muhasara altında tutulmuştur. Kale düşmek üzereyken Melikşah ölmüş ve yerine geçen Sultan Sencer'de kaleyi fethetmek istemiş ama, Hasan Sabbah'ın eşi sultanın yakınlarından olan bir kadın vesilesiyle ona mesaj göndererek muhasaradan vazgeçmesini yoksa canından olacağını bildirince muhasaradan vazgeçilmiş ve kale 410 yıl marmur kalmıştır.⁴⁵ Hasan Sabbah 483-518 yılları arasında Alamût kalesini yönetmiş ve kalenin dışına hiç çıkmamıştır.⁴⁶

⁴¹ Nasır Necmî, "Sergozeşt-i Hasan Sabbah ve Kale-i Alamût", *Erğevan* Tahran, 2011, s. 50-52.

⁴² Kazvinî, *Târîh-i Gozîde*, III. Basım, s. 356.

⁴³ Nizamü'l- Mülk Alamût kalesini muhasara ettirince, Hasan Sabbah müritlerinden birini göndererek Nizamü'l-Mülk'ü öldürmüştür. İzzuddin Ebu'l Hasan Ali b. Ebi'l Kerem İbn-i Esir, *El-Kâmil fi't târîh*, C.X, s. 317.

⁴⁴ Ânüştegin Şirgîr'e dair tespit edebildiğimiz ilk bilgiler Sultan Muhammed Tapar (1105-1117)'in onu, oğlu Melik Tuğrul'a atabeg tayin etmesiyle alakalıdır. Sultan Muharrem 503/Ağustos 1109 yılında doğan oğlu Melik Tuğrul'a 504/1110-1111 yılında Sâve, Âve ve Zencân'ı iktâ ederek Emîr Şirgîr'i de ona atabeg tayin edip bu bölgeye göndermişti. Bkz. (Çevrimiçi) academia.edu/5488169/Emîr_Ânüştegin_Şirgîr_ve_Ailesi) 25.12.2016.

⁴⁵ İbrahim İslah Erbanî, *Gazneviyan ve Selçukiyan*, Gurûh-i Pejûhişgerâni İnan, Tahran, B.1 1996, S. 57; Hamdullah b. Ebi Bekr b. Ahmed Mustavfî Kazvinî, Tahkik, Abdü'l Hüseyin Nevayî, *Târîh-i Gozîde*, Emîr Kebîr, Tahran, 1986, C.III, s.528.

⁴⁶ Hamdullah b. Ebi Bekr b. Ahmed Mustavfî Kazvinî, *Târîh-i Gozîde* (Tah. Abdü'l Hüseyin Nevayî), Emîr Kebîr, Tahran, 1986, C.III, s.530.

Hasan Sabbah'dan sonra yerine Kiya Bozorg H.26 Cemadiye'l Ahir, 532 yılına kadar hükümet etmiştir. Ondan sonra da oğlu Muhammed H. 557 yılına kadar oranın yönetimini elinde tutmuştur. Hülagu Han tarafından H. 654 yılının Şevval ayında kale muhasara edilmiş ve sonunda kapıları yakılmış, mancınıkları kaldırılmış ve yağmalanmıştır. Safeviler döneminde 985 yılında buranın zindan olarak kullanıldığı ve Şah Abbas-i Evvel⁴⁷ zamanında da 985-1038 ve Şah Abbas-i Sani 1052-1073'nin ordu komutanı olan Rüstem Han'ın kardeşi İsa Bek Alamût kalesinde hapis yatıp özgürlüğünü elde ettiği yerdir. Kazvin; Safevilerin başkenti olma hasebiyle ehemmiyetini koruyordu ta ki İsfahan başkent olunca eski önemi kaybetmişti.⁴⁸

1.4.Alamût Kalesi'nin Sağlamlığı

Alamût Kalesi oldukça sağlam kayalardan yapılı, dağın tepesinde, içinde canını feda etmeyi ganimet bilen insanlar barındırmaktaydı.⁴⁹

Ayn'us Saltanat Kâcar⁵⁰ da kalenin temelini olmamasına rağmen oldukça sağlam bir yapı olduğunu bildirmektedir. Kalenin

---

⁴⁷ 16. yüzyılın başında Şah İsmail tarafından Tebriz başkent olmak üzere kurulan Safevi Devleti'nin en büyük hükümdarlarından biri olan Şah Abbas (1587-1629), yine çok önemli bir hükümdar olan Şah Tahmasp'ın torunu ve Muhammed Hüdâbende'nin oğlu idi. Bkz. Cihat Aydoğmuşoğlu, "Şah Abbas devrinde İran'da sosyal ve kültürel hayat" *Türk dünyası incelemeleri dergisi*, XI/2, Kış 2011, s.261.

⁴⁸ Stûde, "Kale-i Alamût-beldetül ikbal", s. 10-13; Hamdullah Mustavfî *Kazvinî, Nüzhet-ül kulûb*, (Yay. Guy le Strangen), Dünyây-i kitâb, Tahran, 1984, I. Basım, s. 63; a.g.e diğer basım muhakkık, Debir Siyakî, *Hadis-i imruz*, Kazvin, 2003, s. 105; Kazvinî, *Tarih-i Gozîde*, C.III, s. 591; İbnü'l-İbrî, *Tarih-u Muhtasari'd-Düvel*, (Tah. Anton Salihanî el-Yesevî), Dârü's-Şerk, Beyrut, 1992, s.365.

⁴⁹ Cüveynî, *Tarih-i Cihangüşây-i Cüveynî*, C.II, s.403.

⁵⁰ Birinci lakabı Acudan Huzur ikinci lakabı ise Aynu's Saltanat'tır. Kahraman Mirza Salver 1872-1946 arasında yaşamış olup Kaçar padişahı Nasuruddin Şah'ın kardeşi olan Abdussamed Mirza Azu'd Devle b. Muhammed Şah'ın oğludur. Ayn'us Saltanat'ın babası Hamedan valisi olunca günlük olayları gazetede yazmaya başladı. Bu yazılarının toplamı 10 ciltlik bir külliyyat halindedir. Bu eser güncel olaylarla ilgili bilgileri içermektedir. Bu külliyyat 1921-1946 yıllarındaki olayları içermektedir. Bu şaheser Ülkenin ve şehrin güncel olaylarını ele aldığı gibi sarayla, aileyle, yönetimle ve dünyaca da önemli olayları da ele almıştır. Ruzname-i Hkati-

istinat duvarı sayılan doğu tarafındaki kayalıkların hiçbir yere bağlı bulunmadığını ve kalenin büyük ve beyaz tuğlalarının balyoz ve baltalarla bile parçalanmadığını aktarmaktadır.⁵¹

1.5. Alamût Kalesi'nin Tahrip ve Restore Çalışmaları

Bu kale Moğolların saldırıları sonunda yıkılıncaya kadar da Hasan Sabbah hanedanının elinde bulunuyordu. Hülagü kaleyi ateşe verdi, mancınıkları kaldırıldı ve kapıları yakıldı. Kale Safeviler zamanında yeniden restore edildi ve Safeviler döneminin sonuna kadar da kale öylece bakî kaldı.

XI. Asırdan sonra da Safeviler, Efsârilere ve Zeydiler hükümdarlarının emri doğrultusunda Alamût Kalesi ve nahiyeleri halkının ve maliklerinin elinde bulunuyordu ancak Nasîreddin Şah Alamût'un bazı köylerini kendine mülk edindi.⁵²

2. Alamût'un Tarihi

2.1. Alamût'un Siyasi Tarihi

Alamût'un ilk siyasi tarih rivayeti 3. Asır (H.246) yılına dayanmaktadır. Bu siyasi tarih rivayetinde Cestan b. Vehsuda'nın Hasan b. Ali Nasır Zeydî tarafından yenilgiye uğradığı ve kaçarak bu kaleye sığındığı⁵³ daha sonraları da Dâ'i Sağîr'in H. 306-307 yılları arasında orada hapis tutulduğu yer almaktadır.⁵⁴

Alamût'un güç ve kudret açısından yükselişi Hasan Sabbah'ın kaleye yerleşmesinden sonra başlamıştır. Hasan Sabbah bir müddet bu kalede kendisini tanıtmadan yaşamış ve sonra kaleye egemen hale gelmiştir.⁵⁵

---

rat-i Ayn'us Saltanat İrec Efsar tarafından toplanmış ve eser haline getirilmiştir. (Çevrimiçi) Danişname-i Hawza-i Wiki-i Fıkh, 27.12.2016) Ruznâme-i Ayn'us Saltanat maddesi.

⁵¹ Mirza Salver, *Ruznâme-i Hatırât-ı Aynu's Saltanat*, (Tah. Mesud Salver, İrec Efsar, Esatîr, Tahran, 1996 C.I, 782, C.IV, s, 373.

⁵² Cüveynî, *Târih-i Cihangüşâ-yi Cüveynî*, Tashih, Muhammed Kazvînî, İntişârât-i Destân, Tahran, III. Baskı, 1984, C.III, s.288.

⁵³ İbrahim Sâbî, et-Tâcî, *Ahbâr-i eimme-i Zeydiyye*, Beyrut, 1987, s.24.

⁵⁴ Muhammed İbn-i İsfendiyar, *Târih-i Taberistân*, Abbâs İkbâl Aştîyânî, Tahran, 1988; Zehirüddin Mer'aşî, *Târih-i Taberistân*, Abbâs Şâyân, Tahran, 1955, s. 222-223.

⁵⁵ İzzüddin Ebu'l Hasan Ali b. Ebi'l Kerem İbn-i Esîr, *el-Kâmil fi't târih*, Beyrut, Dâr-u Sadr, Dâr-u Beyrut, 1965, C.I, s.317; Atamülk Cüveynî, *Târih-i Cihangüşâ*, (Tas. Muhammed Kazvînî), Leiden, 1977, C.III, s.192-195.

Alamût Kalesi çok sağlam ve stratejik bir noktada yer aldığı için tarih boyunca Deylemîler⁵⁶ ve Giller'in (Gilan) kalesi ve giriş kapısı olarak değerlendirilmiştir. Zira orası ele geçirildiği takdirde oradan Kazvin'e ve merkezi illere ulaşma oldukça kolaylaşıyor ve mümkün hale geliyordu. Bu yüzden de Hasan Sabbah burayı davetinin merkezi olarak seçmiştir.⁵⁷

Bundan da önemlisi Alamût Kalesi, etrafındaki kalelere de hakim ve müşrif bir noktada bulunuyordu. Öyle ki bu kaledekiler diğer kale sakinleriyle gerekli durumlarda özel bir takım işaretlerle birbirleriyle haberleşme imkanına sahipti.⁵⁸

İşte bu kalenin sahip olduğu stratejik ve jeopolitik konum itibarıyla Hasan Sabbah çok kısa bir süre zarfında davetini Şam merkezine kadar ulaştırdı ve İsmailiye mezhebine belli bir düzen verme ve muhaliflerini bastırma amacıyla davetçiler göndermeye başladı. Hasan Sabbah Şam'a gönderdiği davetçiler vasıtasıyla Ebu Mansur Nizâr'ın⁵⁹ imametine inanan Şam İsmaililerini kendine cezbedti, ardından Mısır'a da davetçiler gönderdi. Nizâr'ın mahrumiyetine

---

⁵⁶(الديلم) İran'ın kuzeyinde Gilân eyaletinin bir bölümünü teşkil eden, Hazar deniziyile Kazvin arasındaki dağlık bölgenin ve bu bölgede yaşayan kavmin adı. Etnik menşeleri kesin olarak tesbit edilemeyen Deylemîler'in adlarına yazılı kaynaklarda ilk defa milâttan önce II. yüzyılda rastlanır. Muhtemelen çok eski tarihlerden beri İran'da yaşayan, fakat İranlı (Fârisî) olmayan bir kavme mensupturlar. Bkz.Tahsin Yazıcı, "Deylem", *DİA*, C.IX, s.264.

⁵⁷ Stroeva Lyudmila Vladimirovna, *Târîh-i İsmâiliyân der İran*, (Ter. Pervin Münzevi), B.3, Tahran, 2004, s.65-65.

⁵⁸ Yusuf Mecidzade, "Berresîy-i çend menbe-i târîh-i İsmâiliye ez didgâh-i bastanşînâsî", *Mecellei Bastanşînâsî*, Tahran, 1989, s.29.

⁵⁹ İsmailiye mezhebinin bir alt koludur, Fatîmî halifesi Mustansır'ın öldürülmesinden sonra oğlu Nizar'ı onun yerine halife tayin edildi buna tabi olanlara Nazirîler denildi ve günümüzde Kasım Şâhiha ve Muhammed Şâhiha diye iki gruba ayrılmaktadırlar. Hasan Sabbah İsmaililerin 9. İmamı olarak Nizarî'yi kabul etti ve o zamana kadar Zeydilerin elinde olan Alamût kalesini alarak İsmaililerin Nizarî kolunu faaliyete geçirdi. Bkz. Muzaffer Tan, "İsmâ'ililik: Eski ve Yeni Davet", *Dini Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 2006, S. 25, Cilt: 9, s. 281-294.

(yönetimine engel olan) neden olan Efzel b. Bedru'l-Cemâlî'yi⁶⁰ öldürttü.⁶¹

2.2. Hasan Sabbah'ın Kaleye Yerleşmesi

Hasan Sabbah Fatimî⁶² sultanlarından El-Muntahir Billah zamanında Mısır'a gidip hilafet yöneticileri ile tanışmış ve onların övgüsüne mazhar olmuş, daha sonra ise İsmailiye'yi tebliğ ve davete koyulmuştu. İsfahan'a, Mazenderan, Kazvin ve diğer illere giderek halkı gizlice İsmailiye mezhebine ve Fatîmî halifesine biate davet etmiş ve sonunda Alamût kalesine H. 2 Recep 483 de yerleşmiştir.⁶³

Bir rivayete göre 4 Eylül 1090 günü Hasan Sabbah gizlice kaleye alınmış ve kalenin önceki sahibi olan Mehdî-i Alevî⁶⁴ kaleyi terketmiştir. İranlı tarihçilere göre ise Hasan Sabbah Mehdi'ye suspayı olarak 3000 altın dinar değerinde bir senet vermiş⁶⁵ ve kaleyi ondan satın almıştır.⁶⁶

2.3. Alamût'un Yıkılışı

Hülago zamanına kadar bu kale; tarihsel olarak bir çok iniş çıkışlara ve çeşitli saldırılara maruz kalmış olmasına rağmen yıkıla-

⁶⁰ Bedr el-Cemâlî بدر الجمالي Emîrî'l-cüyûş Ebü'n-Necm Bedr b. Abdillâh el-Cemâlî (ö. 487/1094) Fâtûmî veziri ve başkumandanı. Suriyeli emîr Cemâlîdevle b. Ammâr'ın Ermeni asıllı bir kölesi olduğu için el-Cemâlî nisbesiyle anılır. 1063 yılında Halife Müstansır-Billâh el-Fâtûmî tarafından Dımaşk valiliğine tayin edildi. Bkz. Abdülkerim Özaydın, "Bedr el-Cemâlî", *DİA*, C.V, s.330.

⁶¹ Muhammed Müderris Zencânî, *Mecme'ut tevârih-i sultaniyye*, İntişarât-i Emîr-i Kebîr, Tahran, 1989, s.191-227.

⁶² Fâtîmîler الفاطميون 909-1171 yılları arasında Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de hüküm süren bir Şîv devleti. Bkz. Eymen Fuâd Seyyid, "Fâtîmîler", *DİA*, C.XII, s. 228.

⁶³ Mücteba Minûyi, "Bâtiniyye İsmâiliyye" *ez-neşri danişgâhi ilâhiyyât-i İslâmî Meşhed*, 3. Sayı yaz, Meşhed, 1973, s. 5; Abdullah Kaşânî, *Zubdetü't Tevârih*, (haz. Muhammed Takî Danişpejûh), Tahran, 1988, s. 129.

⁶⁴ Zeydî-Alevî Mehdi, İran'ın Alamût Bölgesi'ndeki Alamût Kalesi'nin 1090 yılında Hasan bin Sabbah tarafından fethedilmesinden önce, kalenin Zeydî-Alevîler Handedanlığı soyundan gelen en son reisi idi ve Sultan Melikşah tarafından kendisine iktâ olarak verilen topraklarda kaleyi elinde tutuyordu. Bkz. Enno Franzius, "Alamût Kalesi", *Terc. Süleyman Tülüçü, EKEV, Akademi Dergisi*, C.II, S. 2, 2000, s. 77-78.

⁶⁵ Ferhad Defferî, *Hasan Sabbah*, Dâiret'ul Meârif-i Bozorg-i İslâmî, Merkez-i Dâiretütü'l Meârif-i Bozorgi İslâmî, Tahran, 1989, C.XX, s. 612.

⁶⁶ Kazvîni, *Nüzhettü'l-kulûb*, b.1 s.61; Cüveynî, *Târîh-i Cihangüşâ-i Cüveynî*, (Tas. Muhammed Kazvîni), Dastan, Tahran, 2007, C.II, s. 405; az bir farkla a.g.e diğer basım muhakkık, *Debir Siyâkî, Hadîs-i İmrûz*, Kazvin, 2003, s.103.

mamıştır, ama sonunda Hülago tarafından tahrip edilip yıkılmıştır. Böylece Hülago'nun saldırıları neticesinde Alamût'un en son hakimi Rüknüddin Hürşah teslim olmuş, Moğallar kaleyi ele geçirmiş ve kale ateşe verilmiştir.⁶⁷

3.Alamût Kalesinde Kültürel Yapı

3.1-Alamût'un Kültürel Yapısı

Alamût Kalesi siyasi açıdan önemli bir konuma sahip olmakla birlikte kültürel açıdan da İsmaililer'in tebliğ ve davet merkezi sayılıyordu. Kalede İslam kültürüne hizmet etmiş büyük alimler, yetişmiştir ve en önemlilerinden biri de Hâce Nasireddin Tûsî'dir. "Alamût veya Seyyidina" diye anılan kütüphanede Hasan Sabbah büyük bir kütüphane ihdas etmişti ve burada dinler tarihi, çeşitli islam inançları ve İsmailî'ye ait eserler bulunmaktaydı.⁶⁸ Bu kültürel merkezde kitapların yanısıra bir çok gözetleme ve rasathane aletleri de bulunuyordu. Esas itibariyle İran'ın İslam'dan sonra en eski özgün kütüphanesi Alamût Kalesi'nde ihdas edilen kütüphanedir.⁶⁹ Bu kütüphane Hasan Sabbah'ın taraftarlarına özgüydü. İsmâili olan alimler ve bilginler kendi kitaplarının bir nüshasını Alamût kütüphanesine hediye ediyorlardı. Hülago'nun saldırılarından nasibini almayan ve bakî kalan "Destûrü'l-Müneccimîn"⁷⁰

⁶⁷ Cüveynî, Ata Mülk. *Târih-i Cihangüşâ*, Muhammed Kazvînî, Leiden, 1977, C.III, s.106-113.

⁶⁸ Ali Esger Şirî, "İlel-i ufûl-i kitabhânehây-i İslâmî," *Âyin-i Pejûhiş*, 4. Yıl, Tahran, s. 22, S.8.

⁶⁹ İslam kütüphanelerinin en eskisi, Halid b. Yezid b. Muaviye'ye aittir, Memun döneminin en büyük ve kapsamlı kütüphanelerinden olan Beytü'l-Hikme, Bağdat'ta Şapur b. Erdeşîr kütüphanesi, Kâhire'de Fatimî'lerin kurduğu kütüphane, Endülüs, Mısır ve Şam kütüphaneleri de bulunmaktaydı. Özellikle Endülüs kütüphanesinde 400 bin ciltlik kitap mevcuttu. Seyyidina, Hasan Sabbah kütüphanesi de bu dönemlere ait olması hasebiyle en eski islam kütüphanelerinden sayılmaktadır. Bkz. Musa Mecîdî, "Târihçe-i muhtasar kitaphâne der cihân ve İran" *Tahkikât-i kitâbdârî ve ittîla' resânî dânişgâhî*, Ordibeheşt, S. 15, Tahran, 1985, s.15.

⁷⁰ Hasan Sabbah zamanında telif edilen eserin H.513 tarihli nüshası Paris Millî kütüphanesinin 5968 Arapça dizininde bulunmaktadır. (Reşîdüddîn Fazlullah Hemedânî, *Câmiu't-Tevârih, İsmâiliyân ve Fâtîmiyân*, (Tah. Muhammed Takî Pejûhe ve Muhammed Müderrisi), İntişarât-i Millî Ferhengî, Tahran, 2004, s.183.

eserinde Alamût Kalesine gönderilen kitapların isimleri bulunmaktadır.

3.2-Destûrî'l Müneccimîn'deki Kitapların Adlarına Örnekler

Destûrî'l Müneccimîn'deki kitapta yer alan bazı kitap ve yazarları aşağıdaki gibidir:⁷¹

Müellif	Ölüm Tarihi	Eser Adı	Konu
		Tevrat	
	-	Şahnâme	İran'ın eski Tarihi
İbn-i İshak	-	Meğazi	Peygamberler Tarihi
Ebû Hûzeyfe Ke-reşî ⁷²	H.206	El-Mübtedâ	Tarih
İbn-i Sâ'd Vakîdî ⁷³	H.220	-	Meğazî
Habeş Hâsib Ahmed b. Abdullah Mer-vezi ⁷⁴	H.255	-	-
İbn-i Kuteybe ⁷⁵	H.276	El-Meârif	Genel Tarih

⁷¹ Muhammed Kerîmî Zencânî Asl, "Destûrî'l müneccimîn ve ulûm-i mütedâvil nezd-i Nizzariyân-i İran der ahd-i Hasan Sabbâh", *Peşk-i Nûr*, Kış eki, Tahran, 2006, s.39

⁷² İshak b. Beşir b. Muhammed b. Abdullah b. Salim Buhârî (H. 12 Recep 206), Tarihçi ravisidir, Ben-i Haşim'in başkanı olduğundan lakabı Haşimî veya Karaşî idi. Ebu Huzeyfe Abdullah b. Tavûs'un ölümünden iki yıl sonra dünyaya geldiği söylendiğinden doğum yılını (H. 134/Belh'de doğdu ve Buhara'da vefat etmiş) söyleyebiliriz. En önemli eseri, varlığını yaratılışından başlayıp peygamberlerin hikayelerine yer veren ve ilk İslam tarihine ait eser olan El-Mübteda adlı tarih kitabıdır. Rivayet-i Tavîl, Mektel-i Osman, el-Fütûh, gibi eserleri ile meşhurdur. (Çevrimiçi), Wiki Feqh.ir 28.12.2016.

⁷³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Esemî el-Medenî (ö. 207/823). Megâzî müellifi, İslâm tarihçisi, muhaddis ve kadı. (ö. 230/845), Bkz. Mustafa Fayda, "Vâkîdî", *DİA*, C.XXXII, s. 471-475.

⁷⁴ Ahmed b. Abdillâh el-Mervezi (ö. 250/864'ten sonra) Astronomi ve matematik bilgini. Türkistan'ın Merv şehrinde doğdu. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Bkz. İhsan Fazlıoğlu, "Habeş el-Hâsib", *DİA*, C.XIV, s. 367-369.

⁷⁵ (ابن قتیبہ) Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (ö. 276/889) Dil, edebiyat, Kur'an ilimleri, hadis ve tarih sahalarındaki eserleriyle tanınan âlim.

	Ebû Ca'fer Ahmed Berkî ⁷⁶	H.280	Kitâbu'l Hâris el-Mehâsin	Hadis
	Ebû Hanife Din-verî ⁷⁷	H.282	Ahbaru't Tivâl	Tarih
0	İbn-i Vâzih Ya'kubî ⁷⁸	H.292	Târih-i Ya-kubî	Tarih
1	Sa'd b. Abdullah Eş'arî el-Kummî ⁷⁹	H.301	Kitâbu'z Ziyâ fi'l İmâme	Şii Tarihi
2	İbn-i Cerîr Taberî ⁸⁰	H.311	El-Müzebbel	Tarih
3	Ebû Ömer Muhammed b. Muham-yl ilk	H.4.y.	Rical	Hadis

Doğum yeri ve tarihi hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda H. 213 (828) yılında Kûfe'de (İbnü'n-Nedîm, S. 115), bazılarında ise yine aynı tarihte Bağdat'ta (Hatîb, X, 170) dünyaya geldiği kaydedilmektedir. Bkz. Hüseyin Yazıcı, "İbn-i Kuteybe", *DİA*, C.XX, s. 145.

⁷⁶ البرقي Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Hâlid el-Berkî (ö. 274/887) İmâmiyye mezhebine mensup Şii fakihî. Bkz. Orhan Çeker, "Berkî", *DİA*, C.V, s.509.

⁷⁷ Dinverî, Ahmed B. Dâvûd b. Venend, Kermaşah'ın Dinver şehrinde Samanîler'in hükümeti döneminde dünyaya gelmiştir (H 222-282-M.828/889), tahsilini, İsfahan, Kûfe ve Basra'da tamamlamıştır. Tarihçi, attar, coğrafyacı, astrolog, matematikçi ve dil bilimcimidir. En önemli eserlerinden olan "Kitabu'n-Nebat" bitkilerin özelliklerini tanımaya yöneliktir. Eserleri ise şunlardır: Kitab-u Tefsir'il Kur'an, Kitab-u Enva', Kitab-u İslahî'l Mantık, Kitab-u Lahni'l Amme, Kitab-u Fesha, Kitab-u'l Cebr ve'l Mukabele, Kitab-u Cevahiru'l İlm, Kitab-u Ş'ir ve Ş'ua, Kitab-u Cem' ve't Tefrîk (Çevrimiçi) yjC.ir/fa/news, 10.12.2016.

⁷⁸ (اليعقوبي) Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kub İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-Ya'kubî (ö. 292/905'ten sonra) Tarihçi, coğrafyacı ve seyyah. Bkz. Murat Ağarı, "Ya'kubî", *DİA*, C.XXXIII, s. 287-288.

⁷⁹ Sa'd b. Abdullah-i-Kummî'nin (ö. 301/913) Şia mezhebinin kollarına dair eseri. Ebu Halef (Ebû'l-Kasım) Sa'd b. Abdullah el-Eş'ari el-Kummî. Bkz. Mustafa Öz, "el-Makalat ve'l-Firak", *DİA*, C.XXVII, s.405.

⁸⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923). Bkz. Mustafa Fayda, "Taberî, Muhammed b. Cerîr", *DİA*, C.XXXIX, s. 314-318.

	med b. Abdülaziz Keşi ⁸¹	yarısı		
4	Bettanî (Ebu Abdullâh Muhammed b. Cabir b. Sinan Herrani Sabî) ⁸²	H.317	Zîc	Astronomî
5	Hamza-i İsfahânî ⁸³	H.350	Târîh-i Sünnî Mülûku'l Arz	Tarih
6	Ebû İshak İbrahim b. Hakim Fezzârî ⁸⁴	H.360	El-Melahîm	Edebiyat
7	Ebû Cafer Hazin ⁸⁵	H.360	El-Âlemin	Matematik ve Astronomî
8	Kadı Nûman Meğribî ⁸⁶	H.363	İftitahu'd-Davet	Târih-i Fatimî
	Kadı Nûman Meğribî	H.363	Mealimu'l Hüda	Târih-i Fatimî
9	Ebûl Hüseyin Abdurrahman Sufî ⁸⁷	H.376	Suveru'l Kevakib	Nûcum

⁸¹Adı Muhammed'dir Ömer b. Abdülaziz'in oğludur, lakabı ise Ebu Amr'dır. Özbekistan'ın Keş şehrinde (Özbekistan sınırları içinde bulunan Keş şehri şimdiki Şehr-i Sebz'dir. (Çevrimiçi) http://wikifeqh.ir/محمد_بن_عمر_کشی 08.12.2016.

⁸²Ebû Abdillâh Muhammed b. Câbir b. Sinân er-Rakkî el-Harrânî (ö. 317/929). İslâm astronomlarının en büyüklerindedir. Bkz. Ferruh Müfrüoğlu, "Bettânî", *DİA*, C.VI, s. 10.

⁸³(حمزة الإصفهاني) Ebû Abdillâh (Ebû Abdirrahmân, Ebû'l-Hasen) Hamza b. el-Hasen el-İsfahânî (ö. 360/971'den önce) İranlı edip, tarihçi, lugat ve nahiv âlimi. Bkz. Abdülkerim Özeydin, "Hamza el-İsfâhânî", *DİA*, C.XV, s. 513.

⁸⁴Hekem b. Zehîr Ferrazî, babası Hekem b. Zehîr'dir. Tefsir Ravisi ve Tefsircidir. İbrahim b. Hakem H. İkinci yüzyıl Ehl-i Beyt ashabındandı. En önemli telifleri, el-Melahim ve Huteb-i Ali'dir. Bkz. Mustafa Dilşad Tehrâni, *Çeşme-i Hurşîd, -Âşinay-i ba Nehcü'l Belâğâ*, Hâne-i Endişe-i Cevân, Tahran, 1997, s.133-134)

⁸⁵(أبو جعفر الخازن) Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hüseyn el-Hâzin el-Horasânî es-Sâgânî (ö. 360/971 [?]) İlk devir matematikçi ve astronomlarındandır. Bkz. İhsan Fazlıoğlu, "Hâzin, Ebû Ca'fer", *DİA*, C.XVII, s.126.

⁸⁶El-Kâdi Ebû Hanîfe en-Nûman b. Ebî Abdillâh Muhammed b. Mansur b. Ahmed b. Heyûn et-Temîmî el-Mağribî, Kadı Nûman diye meşhur olan Ebu Hanife Muhammed b. Numan, İsmâilî fıkhnın kurucularındandır. (Çevrimiçi) <http://www.hawzah.net/fa/Article/View/77808/قاضي-نعمان-ومذهبه-او> 10.12.2016

0	Şeyh Saduk ibn-i Babeveyh Kumî ⁸⁸	H.381	Kitabu'n-Nebat	Rivaî Tarih
1	Kişyar Gîlî ⁸⁹	H.383	-	-
2	Hârezmî ⁹⁰	H.387	Mefatîh'ul Ulûm	Dairet'ul Meârif
3	Ebul Vefa Muhammed b. Buzcanî ⁹¹		-	-
4	Ahmed b. Muhammed b. Abdülcelil Secezi ⁹²	H.414	El-Câmi Eş-Şahî	Astronomî
5	Ebû Ali Miskeveyh ⁹³	H.421	Tecarûbu'l Umem	Tarih-i Umumî

⁸⁷ عبد الرحمن الصوفي Ebü'l-Hüseyn Abdurrahmân b. Ömer b. Muhammed b. Sehl es-Sûfî (ö. 376/986) X. yüzyıl İslâm dünyasının tanınmış astronomi bilgini. 291'de (903) Rey'de doğdu. Bkz. Cengiz Aydın, "Abdurrahmân ed-Sûfî", *DİA*, C.I, S. 173.

⁸⁸ (شيخ صدوق ابن بابويه) Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî (ö. 381/991) İmâmiyye Şiası'nca benimsenen dört hadis kitabından ikincisinin yazarı, hadis ve fıkıh âlimi. Mustafa Öz, "İbn Bâbeveyh, Şeyh Sadûk", *DİA*, C.XVIV, s.345-348.

⁸⁹ أسفار بن شيويه Esfâr b. Şîreveyh (Şîrûye) el-Gîlî (ö. 319/931 [?]) Kuzeybatı İran'ın siyasî tarihinde önemli rol oynayan Gilânlı kumandan. Bkz. Abdülkerim Özeydün, "Esfâr b. Şîreveyh", *DİA*, C.XI, s.373-375.

⁹⁰ (محمد بن موسى الخوارزمي) Ebû Ca'fer Muhammed b. Mûsâ el-Hârizmî (ö. 232/847'den sonra) İslâm dünyasında cebir ilminin kurucusu kabul edilen matematikçi, astronom ve coğrafyacı. Bkz. İhsan Fazlıoğlu, "Hârizmî, Muhammed b. Mûsâ", *DİA*, C.XVI, s.224.

⁹¹ أبو الوفاء البوزجاني Ebü'l-Vefâ Muhammed b. Muhammed b. Yahyâ el-Bûzcânî (ö. 388/998) Trigonometri ilminin kurucusu. Bkz. Cengiz Aydın, "Ebü'l-Vefâ el-Bûzcânî", *DİA*, C.X, s.348.

⁹² İsmâilî Mezhebinin Sicistan'daki ikinci dâisi, Ebû Yakup İshak b. Ahmed es-Secezi (veya Sicistanî) (271-331/884-942)dir. Daî en-Neseffî'nin sağ kolu olan Ebû Yakup, Ubeydullah el-Mehdî'ye bağlı olarak, bölgede faaliyet gösteren ve İsmâilî görüşleri yaymak için çalışan birisidir. O, 331/942 yılında Türkistan'da öldürülmüştür ve İsmâilî fikirleri işleyen meşhur Kitâbü'l-Yenâbî'(thk. Mustafa Galib, Beyrut 1965) adlı eseri bize kadar ulaşmıştır. (Sönmez KUTLU, "Tarih Boyunca Türk Kavimlerinin Benimsediği İslam Mezhepleri ve Kırgızistandaki Dini Durum", (Çevrimiçi) <http://www.sonmezkutlu.net>) 11.12.2016

6	Ebû Reyhan Bîrûnî ⁹⁴	H.440	Et-Tehîm	Nucûm
8	Ebû Reyhan Bîrûnî	H.440	Kanun-i Mesûdî	Matematik ve Astronomi
9	Ebû Reyhan Bîrûnî	H.440	El-İrşad ila Tashih'il Mebadî	Matematik ve Astronomi

3.3-Kaledeki Diğer Eser ve Yazar Adlarına Örnekler

Hasan Sabbah'ın kendi yazdığı “Çahar Fasıl” risalesinin aslı elimizde bulunmamaktadır ama ünlü tarihçiler, Cüveynî, Reşidüddin Fazlülullah, Ebu'l Kâsim Kâşanî'nin kitaptan çokça nakletmeleri günümüze kadar eserin çoğunu elimize ulaştırmıştır.⁹⁵

İsmailîler İran'ın dört bir yanından elde ettikleri ve faydalı buldukları kitapları Alamût Kalesi'ne gönderiyorlardı. Söylenildiğine göre İhvan'us Sefa risalelerinden oluşan dev ansiklopedi de bu kütüphane mecmuasından istifade ile yazılmıştır.⁹⁶

Bu risalelerden oluşan ansiklopedi aslında Neo-Eflatunist öğretileri herkesin anlayacağı bir şekilde oldukça kolay bir ifadeyle kaleme almışlardır. Dolayısıyla da dördüncü asırda felsefi geleneği gösterme açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bu risaleler İhvan'us Sefa'nın Yunan mütefekkirlerine, İslami felsefeye ve Hind düşüncesine temayülünü göstermektedir. İhvan'us Sefa risaleleri içerik olarak mantık, matematik, coğrafya, dinler tarihi ve felsefe dallarını kapsamaktadır.⁹⁷

⁹³ Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. Ya'küb b. Miskeveyh el-Hâzin (ö. 421/1030) Ahlâk âlimi, filozof ve tarihçi. Bkz. Mehmet Bayraktar, “İbn Miskeveyh”, *DİA*, C.XX, s.201.

⁹⁴ Ebü'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Bîrûnî (ö. 453/1061 [?]) Astronomi, matematik, fizik, tıp, coğrafya, tarih ve dinler tarihi başta olmak üzere çeşitli alanlarda önemli eserler veren, Türk -İslâm ve dünya tarihinin en tanınmış ilim adamlarından biri. Bkz. Günay Tümer, “Bîrûnî”, *DİA*, C.VI, s.206.

⁹⁵ A.g.e, s. 28-41;

⁹⁶ Zehra Kâzım-Pûr, Hasan Eşrefî Rîzî, “Kitabhânehâ-yi İslâmî ve te'siri anâ ber tevlîd-i ilm-i dînî” rasekhon.net (Çevrimiçi, 12,10,2017).

⁹⁷ Nurullah Murâdî, *Merci' Şinâsî*, İntişârât-i Ferhengi Muasır, Tahran, 2006, s.94.

Hülago, H.K. 654 yılında Alamût Kalesi'ni fethedince bu kütüphaneyi ateşe vermeden önce Hülago'nun bilgin veziri olan Ata Müлк Cüveynî; Kur'an, eşsiz ve ihtiyaç duyulan kitapları yakmamasını ve diğer kitapların ateşe verilmesini istedi. Cüveynî'nin emriyle bu kütüphanenin kaç yıllık yönetimini elinde bulunduran Hâce⁹⁸ Nasîreddin Tûsî⁹⁹ (H. 597-672) bir müddet sonra bu kütüphanede yer alan tarih, matematik, tıp ve astronomi gibi bir takım kitapları ve gözlem evi için gerekli bir takım aletleri seçerek kenara ayırdı ve Hülago'nun emriyle diğerleri tümüyle yakıldı.¹⁰⁰

Ayrıca bu kalede yetişen en önemli âlimlerden olan Hâce Tûsî İsmaililer için çokça eser kaleme almış ve pek çoğu belki yakılmış ama bazı eserleri günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca Hâce'nin kaleme aldığı bütün eserler bize İsmaililer ve özellikle o dönem hakkında çok önemli bilgiler sunmaktadır. Örneğin: "Risale-i Tevella ve Teberra" Nîzarî fedailerinin kişiliği, ahlakı, fedâkarlıkları ve nasıl yetiştirildikleri hakkında bize eşsiz bilgiler sunmaktadır. Ayrıca; "Risale-i Matlubu'l-Mü'minin", "Ahlak-ı Nasîrî", "Ahlak-ı Muhteşemî", "Seyr-u Sulûk", "Ravzatu't Teslîm", (Muhammed Muhit Tabatabaî Şehrîstânî'nin Milel ve Nihel kitabının önsözünün tercümesinde aslında bu kitabın Hasan Sabbah'a ait olduğu yazmaktadır). "Akide-i Setr der Ravzatu't Teslîm" Matematik alanın-

⁹⁸ Büyük filozof, yazar ve düşünür olan Nasîreddin Tûsî'ye derin ilmi bilgisi ve zamanının en ünlü ve bilgin filozoflarından olduğu için kendisine verilen "Hâce (büyük, ileri gelen, efendi, ve Meliku'l Hükema (hükmedenlerin padişahu)" sıfatlarından birisidir. (Ferhad Defterî, "Nasîreddin Tûsî ve İsmailiyan dovre-i El-Mevt" (Ter. Fatma Rahîmî) (Çevrimiçi) resekhooon.net, Behmen,Tahrân, 14.12.2016

⁹⁹ 13. yüzyılda İran'da yaşamış ünlü filozof, kelamcı, matematikçi, ahlakçı ve astronomi âlimi. bkz. Murat Demirkol, "Nasîreddin Tûsî'nin Bilim ve Felsefedeki Yeri", Ankara: 2010, s. 8-28; Müderris Rizavî, "Ahval ve Asari Hâce Nasîreddin Tûsî", İntişârât-ı Daneşgah, Tahrân, 2007, s. 1-56; Nimet, Abdullah, Felasifetu's-Şia, Muesesetu'l Â'lemî li'l Metbuat, Beyrut, 1987, S.541-546; Murat Demirkol, "Nâsireddin Tûsî'nin Bilim ve Felsefedeki Yeri", *Şarkiyat İlmî araştırmalar dergisi*, (Kasım 2010), (4. s), s. 39)

¹⁰⁰ Cüveynî, Târîh-i Cihangoşây-i Cüveynî, Dünyâ-yi kitâb, Tahrân, 2007, C.I, s. 44-45; Muhammed Hasan Recebî, *İran, Kitaphânehâ, Dâiretü'l Meârif'i kitâpdâri ve ittîlâ' resânî*, (Haz. Abbas Hurri), C.I, s.408.

da ise ünlü kitabı“Tahrir-i Üklides’si gibi kitapları bulunmakta ve bunları Alamût kalesinde kaleme aldığı bir çok kişi tarafından kabul görmektedir.¹⁰¹

Hâce Nasîreddin Tûsî bu kitaplarla daha sonra Hülago’nun gözetiminde onun yardım ve katkılarıyla Merağe şehrinde bugünkü Üniversite düzeyinde büyük bir akademik araştırma merkezi oluştu. Bu merkezde çok gelişmiş bir gözlem evi ve yaklaşık 400 bin civarında kitaptan oluşan eşsiz bir kütüphane ihdâs etti. Hülago H. 663 yılında öldü. Hâce Nasîreddin Tûsî ömrünün sonuna kadar bu akademik merkez, gözlemevi ve kütüphanenin çalışmalarında en küçük bir sorunun yaşanmaması için büyük çaba göstermiştir.¹⁰² Merağa Rasathanesi’ne gelen bilim adamları ve filozoflar burada yoğun bir araştırma, gözlem ve telif faaliyeti içine girdiler. Hülago buradaki ilmî çalışmaların yürütülmesinde kullanılmak üzere belli bir vakıf geliri tahsis etti. Tûsî bu gelir sayesinde rasathanede çalışan her âlime belli bir maaş ödedi. Bu uygulama belki de devlet güvencesinde bilimsel araştırmalar yapan çağdaş üniversite ve enstitülerin ilk örneğini oluşturmaktadır.¹⁰³ Rönesans dönemine kadar da Avrupa gözlem evlerinin yegâne ilham kaynağı Merağe gözlemevi olmuştur. Hatta H. 9. Asırda ihdas edilen Semerkand gözlem evi¹⁰⁴ de Merağe gözlemeviden esinlenerek vücuda getirilmiştir. Hatta Tycho Brahe ve Kepler gibi batıdaki büyük gözlem evleri de Merağe gözlem evinin etkisi altında bina edilmiştir. Bu büyük ilmi merkez ne yazık ki zamanla tümüyle viran oldu ve uzun yıllar sadece tarihte bir tek adı kaldı.¹⁰⁵

¹⁰¹ Hamid Melik Mekân, “Hâce Nasîreddin Tûsî ve İsmâiliyan” *Heft Asumân*, (Kum, 1380), (9.10. s), s.102.

¹⁰² Muhammed Taki Müderris Rezevî, “Ahvâl ve âsâr-i üstad’ul beşer Hâce Nasîreddin Tûsî”, *Danîşname-i Rûşd*, (Çevrimiçi) <http://www.Tahoor.com>, 12 Aralık, 2016.

¹⁰³ Murat Demirkol, “Nâsireddin Tûsî’nin Bilim ve Felsefedeki Yeri”, (*Şarkiyat İlmi araştırmalar dergisi*), (4.s, Kasım 2010), s. 39

¹⁰⁴ Semerkant Rasathanesi, 1421 yılında Uluğ Bey tarafından yaptırılan 3 katlı gözlem evi. Bey (M. 1394-1449) ve etrafındaki seçkin astronomlar tarafından bu rasathanede. “Semerkant Rasathanesi”(Çevrimiçi) <http://www.turkcebilgi.com>, 14 Aralık 2016.

¹⁰⁵ Mearif gurubu, “Hâce Nâsiruddin Tûsî ve Gencîne-i Resethâne-i Merâğe”, (Kum: *Mecelle-i Howze*, 2010), s. 65.

Nitekim Ata Mülk Cüveynî de kendi değerli tarih kitabı olan *Târih-i Cihân Güşâ*¹⁰⁶ adlı eserini Hasan Sabbah'ın kütüphanesinin kaynaklarından istifade ile kaleme aldığı belirtilmektedir.¹⁰⁷

Tarihçiler rasathane ve kütüphanenin varlığının Sultan Ebu Said (H.736) zamanında haber vermektedir ancak, Akkoyunlular zamanında Azeybeycan'a yapılan saldırılar neticesinde yok edildiği yazılmaktadır. Bunu ise Hamdullah Mustavfi'nin H.740 yılında Merağe'yi ziyaret ettiğinde oranın viran edildiğini kaleme almasından anlamaktayız.¹⁰⁸

3.4-Alamutta Yapılan Kazılar Rasathaneden Haber Vermektedir

Alamût Kalesinde son dönem yapılan kazılarda Hâce Tûsî'nin orada bir gözlemevinin olduğunu ispat etmektedir:

Fars Haber ajansının haberine göre, Alamût Kalesinde yapılan kazılarda kalenin müdürü Hamide Çubek, Hâce Nasîreddin Tûsî'ye ait olduğu belirtilen rasathanenin bulunduğunu¹⁰⁹ haber vermektedir. Yapılan kazılarda bazı pencerelere rastlanmış olup, bu pencerelerin birilerini gözlemek için yapılan pencerelerden çok farklı olduklarını ve Güney-Doğuya açıldıklarını ve ilk doğan yıldızların buradan görüldüğünü ve gökyüzünü takibinin buradan yapıldığını dile getirmektedir. Bu üç pencerenin belirli aralıklarla yer alması yıldızları takip için oluşturulduğunu ve açıkça orada bir gözlemevinin, yani rasathanenin olduğu ortaya koymaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁶Alaaddin Ata Melik Cüveynî'nin, dünya fatihinin (Cengiz Han'ın) tarihi anlamına gelen *Târih-i Cihan Güşâ* adlı eseri üç cild halindedir. Bkz. Cüveynî, *Târih-i Cihân Güşâ*, Türk Tarih kurumu, (çev. Mürsel Öztürk,) 2013, (kitap tanıtım özeti).

¹⁰⁷ Ali Mezinânî, *Kitaphâne ve Kitâbdârî*, (Tahran: İntişarat-i Simet, 2001), s.148.

¹⁰⁸ Cevad Şikarî Neyyirî, "Kenkâş der bekâyâ-yi resedhâne-i Merâğhe nohostîn bonyâd-i beynu'l mileli ilmî pejûhişi-yi asr-i İlhânî", (Tahran: *Târih ve ulûm-i ictimâî*, Bahar, 2007), s. 65.

¹⁰⁹ Alamût kalesinin Hülago zamanında fethedilmesinden sonra Hâce Tûsî'nin rasathanesi Merağe'ye taşındı. Yapılan kazılarda ise burada bir rasathanenin olduğunu ve bunun da Şeyh Tûsî'ye ait olduğunu ispat etmektedir.

¹¹⁰ Müjgan Akikî, "Târih der pâyigahhayî haberi" (*Ruşd-i âmûzişi-yi târihî*, Tahran, 2002), (43.s), s.61.

SONUÇ

Alamût Kalesi ve tarihi hakkında yaptığımız çalışmanın sonucu olarak tarihe özellikle H. II. Yüzyıldan sonra önemli etkiye sahip olduğunu görmekteyiz. Özellikle coğrafi şartların, zorlu dağlarının tepesinde olması sebebiyle askerî stratejik özelliğe sahip olmakta ve Deylemliler için koruma kapısı sayılmaktaydı. İsmâîlî mezhebini ve özellikle Hasan Sabbah ekolünün (İsmâîlî Nizarî kolunun yayılmasına önemli etkide bulunmuş ve Selçuklu devletine kan ağılatmış bir kale olmuştur. Bunun için özellikle Sünnî ekolün hedef aldığı kale durumuna gelmiş ve çeşitli tarihlerde kuşatmalara maruz kalmıştır. Her yapılan kuşatma sonucunda da başarısızlıkla sonuçlanan ulaşılması zor bir kale olmuştur. Dört yüz on yıl boyunca özellikle Sünniliğin karşısında ve kendi ekolü olan İsmailîği yaymada büyük başarı elde ederek ikili zıtlaşmaları (Ehl-i Sünnet ve Şia) çoğaltmış ve belkide bugünkü savaşların bile temelini oluşturan kültürel bir etki yaratmayı başaran bir kale olmuştur.

Bu çalışmada Alamût Kalesinin kültürel yapısına az da olsa değinildi. Alamût kalesinde bulunan kütüphanenin içerdiği kitapların neler olduğu üzerinde durulmuş olup Türkçe araştırmalarda yeterli bilgiye rastlayamadığımız kalede bulunan eserler hakkında biraz daha derinleşerek bazı kitaplara değinmiş olduk.

Moğolların İslam dünyasında yaptığı yıkımlardan nasibini alan bu büyük kütüphanedeki eserler baki kalsaydı İslâm âlemî, Şia İsmâîlîleri ve uzay bilimleri ve astronomi alanında çok daha geniş bilgiye sahip olacak ve ilerleme kaydetmiş olacaktı. Kalede bulunan kütüphanenin ve çok değerli eserlerin yok edilmesi de İslam tarihi açısından üzüntü verici olay olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdürrefî', Hakîkat. "Nehzethây-i Milli-yi İnan (115) Teshîri el-Mevt ya pâyitaht-i Refî'i Hasan Sabbah", *Armağân*, s. 2/45, Tahran, (Ordibeheşt 1999), s.71

Akikî, Müjgan. "Tarih der payigahhayi haberi", *Ruşd-i âmuzîşi târihi*, (Tabistân 1999), S. 43, s.61

Âreste, Emir Cevân. "Kadı Nûman ve Mezhebi-yi û", *Feslnâme-i heft-i âsumân*, S. 9, Tahran. (2009)

Yazıcı, Hüseyin. "İbn-i Kuteybe", *DİA*, Ankara, C. XX, s. 145

Atıcı Arayancan, Ayşe. Dağın Efendisi Hasan Sabbah ve Alamût "Nizârî İsmâîlileri", S. 38, Yeditepe, İstanbul (2016)

Aydoğmuşoğlu, Cihat. "Şah Abbas devrinde İnan'da sosyal ve kültürel hayat" *Türk dünyası incelemeleri dergisi*, S. XI/2, Kış (2011), s.261

Azerî, Alâuddin. Dânişnâme-i cihân-i İslâmî, "Hasan b. Zeyd, Mulek-kebi Dâi-yi Kebîr" C. XIII, (Çevrimiçi) Tahran (2014), rch.ac.ir

Bernard, Lewis. *Târîh-i İsmâliyân, fedâiyani İsmâiliye*, (Ter. Feridun Bedrei), Tahran, (1970), s. 66,

Cüveynî, Âta Mülk b. Muhammed. *Târîh-i Cihangüşâ-yi Cüveynî*, (Tas. Muhammed Kazvînî), Dünyâ-yi Kitâb, Tahran, (2004), C. III, s.193

Defterî, Ferhad. "Hasan Sabbâh" *Dâiret'ul meârif-i bozorg-i İslâmî*, Merkez-i Dâiret'ul Meârif-i Bozorg-i İslâmî, Tahran, 1989, C. XX, s. 612

Demirkol, Murat. "Nâsireddin Tûsî'nin Bilim ve Felsefedeki Yeri", *e-Şarkiyat ilmi araştırmalar dergisi*, S.4, Kasım 2010, s. 39

Erbânî, İbrahim İslah. *Gazneviyân ve Selçukiyân*, Gurûh-i Pejûhişgerânî İnan, Tahran, 1. Basım, 1996, s. 57

Erbânî, İbrahim İslah. Kitâb-i Gîlan, (Tash. Hüşenk Medenî), *Gurûh-i Pejûhişgerânî İnan*, I. Basım, Tahran, 1996, s.1094

Sâbî, İbrahim b. Hilal b. Zehrûn el-Herrânî. *et-Tâcî, fî ahbâr-i eimme-i Zeydiyye*, Beyrut, 1987, s.24

Franzius, Enno. "Alamût Kalesi", (Terc. Süleyman Tülücü), *EKEV, Akademi Dergisi*, II/2, 2000, s. 77-78

Hamedânî Reşidüddin Fazlüllah. *Câmiü 't-Tevârih/İsmâiliyan*, (Tas. ve haş. Muhammed Rüşen), Mîrâs-i Mektûb, Tahran, 2008, s.121

Hezelî, Ebu'l Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali b. Abdillâh (Mes'udî). *Murûcu'z zeheb*, "Zikr-i hilâfet-i el-muti' lillâh", Kum, H.1409, Dâru'l Hicre, C. IV, s. 283-284

İbrî, İbnü'l. *Târîh-u Muhtasari'd-Düvel*, (Tah. Anton Salihanî el-Yesevî), Dâru'ş-Şark, Beyrut, 1992, s.365

İbn-i Esîr. İzzuddin Ebu'l Hasan Ali b. Ebi'l Kerem, *El-Kâmil fi't târîh*, Beyrut, Dâr-u Sadr, Beyrut, 1965, 13 ciltlik, C. VIII, s. 191

İbn-i Haldun. *Târîh-i İbn-i Haldûn*, (Tahk. Halil Şehade), Beyrut, 1988, Darü'l fikr, II. Baskı, C. III, s. 658, C. IV, s.16

İbn-i İsfendiyâr. Bahâuddin Muhammed, *Târîh-i Taberistân*, (Müt. Ahmed Muhammed Nadî), (Yayınlayan. El-Meclisi'l â'lâ li's-sekafe), Mısır. 2002, s. 247

Kâşânî, Abdullah. *Zubdetü't Tevârih*, (Haz. Muhammed Taki Daniş-pejûh), Tahran, 1988, s. 129

Kâzîm-Pûr, Zehra- Hasan Eşrefî Rîzî. "Kitabhânehâ-yi İslâmi ve te'siri anhâ ber tevîd-i ilm-i dînî" rasekhoon.net (Çevrimiçi, 12,10,2017)

Kazvînî, Hamudullah b. Ebi Bekr b. Ahmed. *Nüzhetü'l-kulûb, makâlatü's sâlise der sıfat-i buldân ve vilayât ve buk 'a*, Dünyây-i Kitâb, (Yayımlayan, Guy le Strangen), Dünyây-i Kitâb, Tahran, 1362, b. 1 s.61

Kazvînî, Hamudullah b. Ebi Bekr b. Ahmed Mustavfî. *Târîh-i Gozîde*, (Tahkik, Abdü'l Hüseyin Nevayî), Emîr Kebîr, Tahran, 1986, C. III, s.530

Cüveynî, 'Atamülk Muhammed. *Târîh-i Cihangüşâ-yi Cüveynî*, Tas-hih, Muhammed Kazvînî, İntişârât-i Destân, Tahran, III. Baskı, 1984, C. II, s. 193

Kazvînî, Zekeriya b. Muhammed. *Âsaru'l Bilâd ve Ahbâr'ul İ'bâd*, (Tercüme, Cihangir Mirza), Emîr Kebîr, Tahran 1995, s. 361

Kutlu, Sönmez. "Tarih Boyunca Türk Kavimlerinin Benimsediği İslam Mezhepleri ve Kırgızistandaki Dini Durum", (Çevrimiçi) <http://www.sonmezkutlu.net> 25.12.2016.

Maarif Grubu. "Hâce Nasîreddin Tûsî ve Gencîne-i Resethâne-i Merağe", *Havza dergisi*, Kum, 2010, s. 65

Mecidzâde, Yusuf. "Berresiy-i çend menbe-i târîh-i İsmâiliye ez didgâh-i bastanşinâsi", *Mecelle-i Bastanşinâsi*, Tahran, H.Ş. 1989, s.29

Mekân, Hamid Melik. "Hâce Nasîreddin Tûsî ve İsmâiliyan" *Heft Asumân*, S.9 ve 10, Kum, 1380, s.102

Meraşî, Zehiruddîn. *Târîh-i Taberistân*, Abbâs Şâyân, Tahran, 1955, s. 222-223

Mezinânî, Ali. *Kitaphâne ve kitapdarî*, İntişârât-i Simet, Tahran, 2001, s.148

Minûyi, Mücteba. "Batiniyye İsmailiyye" *ez-neşri danışgâh-i ila-hiyyât-i İslâmi-yi Meşhed*, S.3 yaz, Meşhed, 1973, s. 5

Muradî, Nurullah. “Merci’ Şinâsî,” *İntişârât-i Ferhengi Muâsır*, Tahran, 2007, s. 94

Necmî, Nasır. “Sergožešt-i Hasan Sabbah ve Kale-i Alamût”, *Erğevân*, Tahran, 2011, s. 50-52

Neyyirî, Cevad Şikarî. “Kenkâş der bekayây-i resedhâne-i Merâğe nohostin bonyâd-i beynu’l mileli ilmî pejuhişî asr-i İlhânî”, *Târîh ve ulûm-i ictimâî*, Bahar, Tahran, 2007, s. 65

Nimet, Abdullah. *Felâsifetu’ş-Şia*, Muessesetu’l â’lemî li’l metbuat, Beyrut, 1987, s.541-546

Recebî Muhammed Hasan. “İran, Kitaphaneha”, *Dâiret’ul Meârif-i kitapdâr-i ve ittilav’ resânî*, (Haz. Abbas Hurri), C. I, s.408

Rezevî, Muhammed Taki Müderris. “Ahvâl ve âsâr-i üstâdü’l beşer Hâce Nasîreddin Tûsî, *İntişârât-ı Dânişgâhî*, Tahran, 1956, s. 1-56

Salver, Kahraman Mirza. *Ruznâme-i hâtîrât-ı Aynu’s Saltanat*, (Tahkik Mesud Salver, İrec Efşar), Esatîr, Tahran, 1996 C. I, 782, C. IV, s, 373

Stûde, Hüseyin Kuli. *Coğrafyâ-yi Târîh-i Kazvîn*, Berresihây-i Târîhî, S. 22, Tahran, 1970, s.114

Stûde, Menuçehr. “Kale-i Alamût-beldetül ikbâl”, *Ferheng-i İrân-zemîn*, S.3, Tahran, 1956, s. 10-13

Siyaveş, Emir Ahmediyân. “Zelzele-i der Pehne-i El-Mevt” *Costarhâ-yi Şehrsazî*, Bahar, 2005, S. 8, s.52

Şirî, Ali Esger. “İlel-i Uful-i Kitabhanehâ-yi İslâmî,” *Âyin-i Pejûhiş*, 4. Yıl, Tahran, S. 22, s.8

Taberî, Muhammed b. Cerir. *Târîh-i Taberî Târîhu’l Umem ve’l Mülûk*, (Muhakkık, İbrahim Muhammed Ebu’l Fazl), Beyrut, S. IX, s. 406.438.476.508

Tan, Muzaffer. “Tarihsel Süreçte İsmaililik ve yaşadığı Farklılaşmalar”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17.2,(2012), s.111-145

Tehrânî, Mustafa Dilşad. “Çeşme-i hurşîd, âşınay-i ba nehc’ul belâğa”, *Hâne-i Endişe-i Cevan*, Tahran, 1999, s.133-134)

Vladimirovna, Stroeva Ludmila. *Târîh-i İsmâiliyân der İrân*, (Ter. Pervin Münzevî), b. 3, Tahran, 2004, s.65-65

Yaşaroğlu, Hasan. “Taberistan Zeydileri”, Gümüşhane 2012, Copyright© Gümüşhane Üniversitesi Dergisi, s. 179

Zehebî, Şemsud'din Muhammed b. Ahmed. *Târihu'l İslâm*, (Tah. Ömer Abdüsselam Tedmûrî), Dârü'l kitâbu'l arabî, Beyrut, 1993, C. XXXIII, s.145

Zencânî, Muhammed Kerîmî Asl. "Destûrû'l Müneccimîn ve ulûm-i mütedâvil nezd-i Nizzariyân-i İran der ahd-i Hasan Sabbâh", *Peyk-i Noor*, Kış eki, Tahran, 2006, s.39

Zencânî, Muhammed Müderris. *Mecme'ut Tevârih-i Sultaniyye*, İntişârât-i Emîr-i Kebîr, Tahran, 1986, s.191-227

Zerkelî, Hayruddin. *A'lâm'ul kâmus terâcim li eş-huri'r-ricâl ve'n nisâ mine'l Arab ve'l müsta'rebîn ve'l müstaşrikîn*, VIII. Basım, 1989, Beyrût, Dârü'l i'lm, C. II, s. 193